

3-LABORATORIYA ISHI

BOSHQARUVDA QAROR QABUL JARAYONINI

MODELLASHTIRISH

Ishning maqsadi: Qaror qabul qilish masalasini yechishda foydalaniladigan usullarni o'rganish, masalani yechish uchun eng mos keladigan ratsional matematik usul tanlash va uning asosida matematik modelni qurish.

1. Nazariy qism

Model va modellashtirish qaror qabul qilish jarayonida juda muhim rol o'ynaydi. Amaliyotda boshqaruvda foydalanilayotgan juda ko'p murakkab modellar mavjuddir, lekin modellashtirish mazmuni juda sodda. Modellashtirish ishlab chiqarish jarayoni bo'lib, ma'lum bir modelning qo'llanilishi tushuniladi. Iqtisodiyotda va boshqaruvda modellashtirishni qo'llanilishiga sabab, bir tomondan iqtisodiy xarakterdagi tajribalarni o'tkazish narxi juda qimmatligi yoki o'zini qoplamasligi, va boshqa tomondan turli vaqt oralig'ida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va boshqa sohalarda muammoli vaziyatlarni holatlari qaytarib bo'lmazligidir.

Model atamasiga turli mualliflar tomonidan berilgan ta'riflarga ko'ra, iqtisodiy matematik model haqiqatga yaqin, modellashtirilayotgan ob'ektning bog'lanishlari va xususiyatlarini aks ettirishdir.

Model quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- 1) Boshqaruv ob'ekti xususiyatari va strukturasiga mos bo'lishi;
- 2) Modelning qaror qabul qiluvchi shaxsning talablariga va boshqaruvda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalariga moslashtirilganligi;
- 3) Model asosida o'tkaziluvchi modellashtirish metodlari va tajribalarini o'tkazish talablari va imkoniyatlariga mosligi;

4) Yechilayotgan boshqaruv masalasi talablariga mosligi.

Iqtisodiy matematik model aniq bir strukturaga ega bo'lib, asosiy elementlari quyidagilar:

- ☐ qaror qabul qilish holati;
- ☐ qaror qabul qilish vaqti;
- ☐ yechim uchun zarur resurslar;
- ☐ qaror qabul qiluvchi shaxs yoki tashkilotning resurslari;
- ☐ boshqariluvchi omillar tizimi;
- ☐ boshqarib bo'lmaydigan omillar tizimi;
- ☐ boshqariluvchi va boshqarib bo'lmaydigan omillar o'rtasidagi bog'lanishlar tizimi;
- ☐ alternativ yechimlar tizimi;
- ☐ qabul qilingan qarorlarni baholash uchun parametrlar tizimi (baholash tizimi).

Modelashtirish jarayonini uch bosqichga ajratish mumkin:

Birinchi bosqichda o'rganilayotgan jarayon yoki hodisaga mos nazariy qonuniyatlar hamda ob'ekt strukturasi va xususiyatlariga doir empirik ma'lumotlar tahlil qilinadi. Tahlil asosida model shakllantiriladi. Modelni shakllantirishda modelni qurishning maqsadi va qabul qilinadigan yechimlar solishtirishda foydalaniladigan omil (kriteriya) lar belgilab olinadi.

Ikkinchi bosqichda boshqaruv masalasi yechishda foydalaniladigan usullar belgilab olinadi. Ushbu bosqichda boshqaruv masalasini yechishning eng ratsional usulini tanlash ikkinchi qadamdir. Bunda eng asosiy qoida bu eng murakkab va real holatga yaqin bo'lgan usul eng zo'r usul emas balki, eng aniq va ratsional iqtisodiy yechim olish imkonini beruvchi usuldir.

Uchinchi bosqichda iqtisodiy hodisalarni o'rganish davomida olingan natijalarning har tomonlama tahlil qilinadi, iqtisodiy-matematik modelning real iqtisodiy holatlarga mosligi baholanadi va uni to'g'rilash amalga oshiriladi. To'g'rilangan model asosida boshqaruv masalasi qaytadan yechiladi.

Shuni aytib o'tish kerakki, bir ob'ekt turli modellar yordamida ifodalanishi mumkin.

2. Ishning bajarilish tartibi

1. Olingan masalani tahlil qilish.
2. Yechilayotgan masala xarakterini aniqlash.
3. Qaror qabul qilish masalasi yechilishi mumkin bo'lgan usullarini belgilab olish.
4. Masalani yechishning eng ratsional matematik usulini tanlash.
5. Masalaning matematik modelini qurish.